

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ВУЗІВСЬКИЙ ЕТАП

У статті висвітлюються проблеми вузівського етапу професійної підготовки майбутніх фахівців у контексті їх готовності до формування професійної майстерності.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна майстерність, творча особистість, інтеграція, цілісність, системність.

В умовах соціально-економічних змін у житті української держави та реформування вищої професійної освіти особливої значущості набуває проблема підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності та забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, котрий потребує від фахівців відповідальності, толерантності, компетентності, творчого підходу до вирішення проблем, сформованих внутрішніх стимулів до саморозвитку й самовдосконалення упродовж життя.

У системі неперервної професійної підготовки фахівців (присвяченої меті-завданню оволодіння знаннями, вміннями, навичками професійної діяльності, формування особистісних професійно значущих якостей) на кожному етапі реалізується особлива сукупність цілей. Провідною, об'єктивно визначеною соціальною метою процесу навчання у вузі є підготовка висококваліфікованих спеціалістів. Суб'єктивно ж означена мета відбивається у свідомості студентів як намагання оволодіти структурою відповідної діяльності, набути діапазон якостей, котрі б дозволяли їм на високому рівні виконувати професійні функції.

У контексті висловленого актуальною є проблема формування готовності майбутніх фахівців до ефективного здійснення професійної діяльності, розвитку їх особистісних якостей, професійної компетентності, формування професійної майстерності.

Трактовка професійної майстерності як своєрідної готовності знімає один із найбільш поширених аргументів про те, чи можна формувати майстерність у студентів, коли вони ще повністю не включені у відповідний вид діяльності. Дійсно, високий рівень майстерності з усією сукупністю якісних і кількісних характеристик і показників може бути досягнутий тільки у процесі виконання відповідної професійної діяльності. Тому в навчальний процес слід вводити пролонговану мету досягнення професійної майстерності, відпрацьовуючи окремі його структурні елементи та виокремлюючи інтегральні зв'язки між сукупністю його складових.

Реально зрозуміти роль навчального курсу основ професійної майстерності у процесі підготовки майбутніх спеціалістів, окреслити дидактичні основи його викладання можливо, лише поглянувши на сутність цієї підготовки з методологічних позицій, виявивши ті її особливості, що призвели до виникнення потреби у відповідній навчальній дисципліні.

У відповідності з науковою філософією, об'єктивним джерелом становлення й розвитку понять є матеріальний світ, а реальною основою – громадсько-історична практика людей. Поняття професійної майстерності виникло як своєрідна форма відбиття об'єктивної реальності ще у давні часи і початок його теоретичного осмислення покладено давньогрецькими філософами Аристотелем, Квінтіліаном, Платоном, Сократом, Цицероном, чия педагогічна діяльність була взірцем великої майстерності й мистецтва.

Теоретико-методологічні основи розробки досліджуваного утворення були закладені ще в працях видатних педагогів – гуманістів Я.А. Коменського, Ж.-Ж.Руссо, І.Г.Песталоцці, А. Дістервега, які вважали, що мистецтву навчання, котре є “мистецтвом мистецтв”, треба навчатися, як і мистецтву живопису, як і мистецтву письменництва. Джерелом професійного мистецтва, стверджували вони, є любов до своєї справи, до дітей (якщо це вчительська професія), а здібність людини до майстерності є “тим природним засобом, який дозволяє виконати це прагнення”.

В історії розвитку філософсько-педагогічної думки значне місце у розробці проблем професійної майстерності належить П.П. Блонському, В.П. Вахтерову, О.І. Герцену, М.О. Добролюбову, В.М. Каразину, В.О. Ключевському, В.О.Максимовичу, Д.І. Менделєєву, М.І. Новікову, І.С. Орлаю, М.І. Пирогову, Г.С. Сковороді, Л.М. Толстому, К.Д. Ушинському, М.Г. Чернишевському, С.Т. Шацькому, котрі стверджували, що головними умовами оволодіння професійною майстерністю є здібності та покликання до вибраної професії, любов до дітей (якщо це стосується вчительської професії), теоретична підготовка фахівця.

Загально визнаною є думка А.С. Макаренка про те, що майстерності педагога необхідно навчати так, як навчати лікаря його майстерності, як навчати музиканта.

Розробці проблеми дослідження сприяють фундаментальні праці визначного педагога-гуманіста сучасності В.О. Сухомлинського, висновки якого дозволяють проникнути у сутність педагогічної майстерності, “як здатності розуміти і відчувати душу дитини”, а також визначати шляхи та умови підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки і практики характеризується закономірним підвищенням вимог до професійної підготовки фахівця. Цілісний і водночас багатоаспектний, цей процес у своїй складності вимагає постійного поновлення форм, методів, технологій навчально-виховної діяльності. Осібне місце серед проблем, зумовлених станом фахової підготовки, інформаційно-технологічними особливостями суспільства, нагальною потребою закладів і установ у творчих, кваліфікованих кадрах посідає проблема формування професійної майстерності, пов’язаної з усіма сторонами багатогранного світу особистості фахівця.

Саме професійна майстерність як усталена соціально-психологічна властивість особистості постає і результатом, і показником рівня підготовки фахівця, і, в логічному аспекті, її складовою частиною, – але в усіх цих аспектах виявляється інтегральною характеристикою якісної спрямованості його особистісного утворення. Якісність, інтегральність цієї характеристики саме й зумовлюють надзвичайну значущість складових компонентів професійної майстерності фахівця, які, за твердим переконанням А.С. Макаренка, мають бути сформованими ще на студентській лаві, у процесі навчання у вузі.

Замовлення суспільства на формування вищою школою соціально активної, творчої особистості фахівця потребує розробки нових підходів до визначення змісту навчання й виховання, методів викладання у вузі. Поряд з цим, важливу роль у підвищенні ефективності професійної підготовки має зіграти не стільки введення нових структурних елементів навчально-виховного процесу, скільки намагання забезпечити дійову систему органічних зв’язків між навчальними предметами та окремими формами навчальної діяльності студентів. Це зумовлено вираженою тенденцією інтеграції сучасних знань з окремих наукових сфер, орієнтацією загальної наукової парадигми не на функціонування ізольованих галузей знань, а на всезагальне і універсальне оволодіння об’єктивними законами природи, суспільства та людської свідомості.

Уведення у навчальний процес курсу основ педагогічної (професійної) майстерності є своєрідною альтернативою предметно-орієнтованої системи професійної підготовки. Завдяки цьому відбувається зміщення вимог, що висувуються перед студентами, з освоєння окремих галузей знань до формування загальної, інтегральної готовності до здійснення професійної діяльності. Не дублюючи традиційні навчальні курси, він істотно доповнює їх шляхом інтеграції теоретичних знань з окремих дисциплін і трансформації їх у практичні еквіваленти професійної діяльності. Як свідчить практика, мова має йти про інтеграцію двох рівнів: науково-змістову та функціональну. Перший – це традиційні зв’язки навчальних предметів, котрі будуються в основному на спільності науково-пізнавальних задач, що лежать “на перетині” споріднених дисциплін (фізики-математики, біології-хімії, філософії-педагогіки та ін.). Однак домінуючу роль мають набувати зв’язки другого рівня – функціональні, коли навчальні предмети (дисципліни) асимілюються на основі їх місця та ролі у вирішенні

практичних навчально-виховних завдань. Стихійно, без цілеспрямованої роботи, функціональна інтеграція не забезпечується у необхідному об'ємі. Для її здійснення необхідно реалізувати особливу систему психолого-педагогічних умов, важливими складовими якої мають бути не тільки розробка та впровадження спеціальних дидактичних форм роботи зі студентами, але й координація діяльності окремих структурних елементів педагогічного процесу вузу (кафедр, факультетів) на основі спеціальних координаційних робочих планів, комплексних навчальних програм. Завдяки введенню елементів цілісного, системного планування та координації забезпечується взаємодія різних кафедр у навчально-виховному процесі. При цьому зв'язки між навчальними предметами становляться функціонально підпорядкованими професійним цілям навчання, а навчальні курси набувають професійно-педагогічну спрямованість.

Стосовно ВНЗ, котрі готують вчителів, то практика їх діяльності свідчить про те, що робота спеціальних кафедр не завжди будується на основі реалізації принципу інтеграції спеціальних дисциплін з предметами психолого-педагогічного циклу, що в цілому знижує ефективність професійної підготовки майбутніх учителів. Як відомо, зміст спеціальних дисциплін, що вивчаються у вузі, відбирається і структурується за прямою аналогією з відповідними галузями наукових знань, дуже часто безвідносно до завдань і способів їх викладання у школі, без врахування психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів, котра йде паралельно. На наш погляд, це викликано своєрідним предметоцентризмом, розміщенням свого навчального предмета в центр професійної підготовки, сприймання педагогічної (професійної) майстерності як своєрідного "конкурента" у системі професійної підготовки, котрий втручається "у чужу галузь".

Важливим, на наш погляд, є той аспект, що визнання професійної (педагогічної) майстерності як рівноправної навчальної дисципліни актуалізує необхідність усвідомлення кожним викладачем вузу власного рівня педагогічної майстерності, критичного самоаналізу. А до цього багато викладачів (особливо з великим стажем роботи) не завжди готові. Реалізувати функцію ідеї професійної (педагогічної) майстерності як чинника інтеграції професійної підготовки і професійної діяльності через відповідні формо- та смислоутворюючі процедури можливо, якщо в основу роботи зі студентами буде покладено методологічне положення про те, що джерело змін, руху, розвитку будь-якої системи знаходиться не поза неї, а усередині неї і зумовлюється її внутрішніми протиріччями. Тому одне з важливих завдань курсу основ професійної (педагогічної) майстерності – пробудити особистісну потребу студентів у виявленні протиріч тих процесів і систем, у які вони включені, активність у їх усвідомленні, готовність до переборення конструктивними засобами.

Конкретизуємо можливості означеного навчального курсу як реального, а не гіпотетичного системоутворювального чинника, що інтегрує окремі напрями роботи з майбутніми фахівцями:

- проникнення у різні галузі знань, вбирання сукупності явищ із різних систем (професійної та навчальної діяльності, теперішньої і прогностичної життєдіяльності студентів та їх життєвого досвіду), забезпечення якісної однорідності та тотожності відповідних явищ, їх множинних взаємозумовлених і взаємопов'язаних проекцій;
- створення комплексних, метапредметних теоретичних моделей, які зручно використовувати у навчальному процесі для відпрацювання складних навичок та вмінь, виявлення міжпредметних і метапредметних зв'язків і відношень, наявність у цих моделях і діях раціонального та емоційного компонентів, що еквівалентні подіям професійної діяльності;
- зміна взаємовідносин студентів з викладачами та відношення до навчального предмета, реконструкція системи навчально-професійних цінностей. Актуальними як для педагога, так і для самого студента виявляються не досягнення у сфері пізнання (відтворювання та інтерпретація знань), а особистісний розвиток,

корекція системи взаємовідносин окремих студентів, оволодіння ними критеріями та прийомами оптимальної взаємодії та психологічно грамотною інструментовкою спілкування. Основним завданням викладача стає не звинувачення студента у відсутності знань, оцінка його досягнень, а, навпаки, активізація його потреби та прагнення у самовивченні, самоусвідомленні, адекватній самооцінці та забезпечення для цього відповідних умов (у першу чергу, доброзичливого соціального середовища);

- забезпечення оперативного зворотного зв'язку, підключення студентів до аналізу дій партнерів, на основі якого формуються оцінні критерії, відпрацьовуються вміння здійснювати локальну та комплексну оцінку й самооцінку, а також вносити корективи у дії, що відбуваються у навчально-виховному процесі;
- забезпечення умов для виявлення та засвоєння якісно нових педагогічних подій, явищ та притаманних їм властивостей, які не вивчаються іншими навчальними дисциплінами, а також їхніх зв'язків з відомими з інших галузей знань явищами та властивостями.

Виконавши свою соціально-професійну функцію залучення уваги до тих аспектів професійно-педагогічної діяльності, котрі традиційно не були об'єктом цілеспрямованого формування у системі професійної підготовки майбутніх фахівців, ідея професійної (педагогічної) майстерності продовжує розвиватися у новому напрямі та на новому якісному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барбіна Є.С. Історико-філософські витoki професіоналізму та майстерності вчителя. Науковий часопис Національного педагогічного інституту імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць/ Ред. кол. Н.В. Гузій (відповідальний редактор) та ін. – Вип.12 (22). – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С.57-61.
2. Барбіна Є.С. Майстерність педагогічного спілкування як професійно-етичний феномен: Зб.наук.праць “Педагогічні науки”. Вип. 55. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2010. – С.187-192.
3. Барбіна Є.С. Системність і цілісність професійної підготовки майбутніх фахівців: Збірник наукових праць “Педагогічні науки”. Вип. 50. – Частина 2. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – С. 16-19.
4. Барбіна Є.С. “Сучасні психолого-педагогічні підходи до формування педагогічної майстерності: Зб. наук. праць “Філософія педагогічної майстерності”. – Київ – Вінниця: ДОВ “Вінниця”, 2008. – С.183-194.
5. Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: Наукове видання/За ред.С.О. Сисоєвої. – К.: КІМ, 2008. – 424с.

Барбіна Е.С.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ВУЗОВСКИЙ ЭТАП

В статье раскрываются проблемы вузовского этапа профессиональной подготовки будущих специалистов в контексте их готовности к формированию профессионального мастерства.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональное мастерство, творческая личность, интеграция, целостность, системность.

Barbina E.S.

PROFESSIONAL TRAINING IN THE CONTINUING EDUCATION: UNIVERSITY STAGE

The article describes the problems of training future professionals at the university in the context of their commitment to the formation of professional skills.

Key words: professional training, professional skills, creative personality, integration, integrity, system.